

BRAČNI ŽIVOT SLAVONSKE GRANIČARSKE ŽENE U SVJETLU SUVREMENIH ZAPISA

Prije nego što pristupimo rekonstrukciji bračnoga života slavonske graničarske žene, potrebno je, barem s nekoliko riječi, spomenuti slojevitú povijest Slavonije, a osobito onoga njezinog dijela u kojem je vojničko ustrojstvo stvorilo specifičan oblik života seljačkoga stanovništva.

Već u prvoj polovici 16. st. osvojili su Turci i Slavoniju i zadržali se u njoj do kraja 17. st. Tek je godina 1699. koja donosi sklapanje mira u Karlovcima između Leopolda I. i sultana Mustafe II. dovela do definitivnoga povlačenja Turaka s teritorija kojim su vladali više od stoljeća i pol. Tim je mirom, opustošena i gotovo podivljala, Slavonija ušla u sastav habsburških zemalja, pa je pred vladarsku kuću postavljen problem njezina društvenoga i gospodarskog uređenja.

Budući da je Slavonija do turskoga vremena stoljećima bila organski i državno-pravno vezana uz Hrvatsku, postavili su hrvatski staleži na saboru u Požunu godine 1729¹ zahtjev da se dvije kraljevine ponovno sjedine. Takav zahtjev nije odgovarao interesima bečkoga dvora pa je još mnogo vremena prošlo prije nego što se pristupilo djelomičnom oživljavanju slavonskih županija i njihovu pridruživanju Hrvatskoj. No sudbina onoga dijela Slavonije što se protezao uz rijeku Savu, graničnu liniju prema sultanovu carstvu, bila je drukčija. Cijeli je taj posavski dio, od Jasenovca do Zemuna, bio vojnički ureden i tako je, kako kaže dvorski savjetnik Taube „stvorena granica monarhije utvrđena živim bedemom protiv susjeda“². Za razliku od županija, slavonska je Vojna krajina ostala pod neposrednom upravom Dvorskoga ratnog vijeća pa hrvatski ban nije u njoj imao nikakve vlasti.

Premda je cijela Slavonija bila jedinstvena etnička i kulturna cjelina, tom umjetnom podjelom zemlje stvorene su dvije kategorije seljačkoga stanovništva: kmetovi na feudalnim posjedima Provincijala, tj. civilne Slavonije – Paorije i graničari na potezu Vojne krajine.

Tema našega izlaganja vezana je uz drugu kategoriju – uz život graničarskoga seljačkog stanovništva, odnosno, još uže, uz život i brak slavonskih graničarskih žena u 18. i 19. stoljeću.

Pri ovom pokušaju da rekonstruiramo bračni život graničarske žene pomoći će nam zapisi, ne samo povijesni već i literarni, nekih suvremenika, koje, s više ili manje rezerve, možemo prihvatiti kao vjerodostojne. Prvenstveno su to djela F.W. Taubea³, M. Pillera i L. Mitterpacher⁴ i F.S. Engela⁵, sve četvorice izaslanika bečkoga dvora u

1) F.W. Taube: Historisch-geographische Beschreibung des Königsreichs Slavonien und des Herzogtums Syrmien, Leipzig 1777. Ovdje citirano prema prijevodu Boška Petrovića: Opis Slavonije i Srema, Zbornik Matice srpske Novi Sad 1954, 1956 i 1958, knjiga II, III, IV, i V. (II. § 21).

2) F.W. Taube, o.c. (III. str. 151).

3) vidi bilješku 1.

4) M. Piller i L. Mitterpacher: Iter per Poseganam Sclavoniae provinciam mensibus junio et julio anno MDCCLXXXII susceptum, Budim 1783. Ovdje citirano prema prijevodu T.

Slavoniju, koji su, svaki na svoj način, zabilježili za povijest sliku života Slavonije i slavonske Vojne granice u 18. st. Od domaćih autora poslužiti će nam djela hrvatskih pisaca: 18. st. M.A. Reljkovića⁶ i V. Došena⁷, te etnografski prikaz slavonske Vojne granice početkom 19. st. srpskoga etnografa S. Jovića⁸.

O vojničkom ustrojstvu Granice nećemo ovdje potanko govoriti. Dovoljno je reći da je svaki muški stanovnik od svoje 16. do 60. godine života potpadao pod vojnu obvezu; da je njegova prvenstvena dužnost bila njegovanje vojničkih vještina, kako bi u slučaju ratne opasnosti ili stvarnoga rata mogao spremno stati na obranu vladareve sigurnosti i to ne samo u Granici već i na drugim evropskim ratištima. Usput, bila je to najjeftinija stalna vojska koja se uzdržavala i opremala vlastitim sredstvima. Tek je sekundarno Graničar bio i seljak i obrađivao zemlju dodijeljenu mu na uporabu. Takvom tipu vojske izvrsno je odgovarao tradicijski način života u velikim obiteljskim zajednicama – zadrugama. Razumljivo je stoga da je Vojnička uprava Granice usrdno podržavala život u zadrugama, shvaćajući da samo brojčano velika zajednica može osigurati i veći broj vojnih obveznika i jamčiti određenu gospodarsku stabilnost u graničarskim selima.

Ipak se u vrijeme o kojem govorimo već ozbiljno počela javljati kriza zadrugâ. Zbog prodiranja robno–novčanih odnosa i želje pojedinaca da zarađeni novac zadrže za sebe, načeta je i njihova stabilnost, pa je unatoč intervencijama vlasti dolazilo do sve češćih dioba obiteljskih zadrugâ.

Takvi su, ukratko, bili povijesni i gospodarski okviri u kojima je živjela slavonska graničarska žena.

U sredini u kojoj je svaki muškarac morao stalno osluškiavati zvuk bojne trube, pa iako je ta sredina bila bitno patrijarhalna, žena je doista držala „tri ugla kuće“ i njezin je utjecaj na zajednicu, naoko tih i neprimjetan, bio zapravo dubok i do te mjere sudbonosan da mnogi suvremenici smatraju baš ženu odgovornom za promjene koje su se u to vrijeme već počele nezaustavivo odvijati u Granici.

Budući da je obiteljska zadruga bila temeljna jezgra života i u slavonskome graničarskom selu, da se unutar takve zajednice žena rađala, rasla, stasala za udaju, a udajom prelazila u drugu, isto takvu zajednicu, pokušat ćemo prikazati kako je tekao njezin život od onoga trenutka kada je ona, dobrovoljno ili prisilno, sklapajući brak ušla u muževljevu zadrugu.

Prema svjedočanstvu suvremenih izvora brak se u Granici najčešće sklapao dogovorom između roditelja djevojke i momka, a da se pri tom činu nije mnogo pitalo za osjećaje mladih. Jedan od svjedoka, Taube, u opisu običaja oko sklapanja braka govori čak o „kupnji“ djevojke. On kaže da momak mora djevojku kupiti u njezina oca, i da je čovjek, koji ima mnogo lijepih i poslu vičnih kćeri, bogat čovjek. Što je djevojka vještija različitim kućnim poslovima, tkanju, šivanju, pletenju i bojenju (tkanina), i njezina je cijena veća. Otac djevojku, nastavlja Taube, prodaje onome tko ponudi najviše, a takvi trgovački pregovori mogu trajati i po nekoliko mjeseci. Međutim, postignuti dogovor ne obvezuje oca da već isprošenu djevojku ne dade drugome proscu samo ako ovaj ponudi koji akov rakije više.⁹

Matića: Narodni život i običaji u požeškoj županiji krajem osamnaestoga vijeka, ZbNZO, Zagreb 1951, knjiga 35.

5) F.S. Engel: Opis kraljevine Slavonije i vojvodstva Srema 1786. Ovdje citirano prema prijevodu u Zborniku Matice srpske, Novi Sad 1971, knjiga XIX.

6) M. A. Reljković: Satir iliti divji čovik, priredio T. Matić, Stari pisci hrvatski, JAZU Zagreb 1916, knjiga XXIII.

7) V. Došen: Aždaja sedmoglava, priredili T. Matić i A. Djamić, Stari pisci hrvatski, JAZU Zagreb 1969, knjiga XXXIV.

8) S. Jović: Etnografska slika slavonske Vojne granice, Zbornik Matice srpske, Novi Sad 1962, knjiga IX i X.

9) Taube, o.c. knjiga I, § 51.

Osudi braka iz interesa pridružuje se i naš prosvjetitelj Reljković¹⁰, koji u takvom braku vidi trajnu opasnost za sklad i mir u kući. Jović u svome djelu¹¹ govori da se brak u Granici srozao do „mešetarskog dućana“ i da je „više brakova što se sklappaju iz špekulativnih obzira nego takvih koje spajaju Amorove veze“. No, Jović se odmah i potrudio da utvrdi uzroke pojavi. Po njemu, glavni uzrok leži u specijalnim uvjetima u kojima je Graničar bio prisiljen živjeti. „Najviše povoda za špekulativne brakove – kaže Jović – nalazi Graničar u sasvim posebnom načinu svoga života i gazdovanja. Pošto je, naime, /.../ žena obavezna da se brine o odelu i rublju svoje porodice, to se nastoji da se još nedorasli momci što je moguće ranije ožene, da bi se na taj način smanjile majčine brige i tereti. Pri tome kuća stiže još ne beznačajnu korist, jer porodica dobija par vrednih ruku više koje joj vrlo dobro dolaze za obavljanje poljskih i domaćih poslova. To je jedan od glavnih razloga zbog kojih se graničarski momci žene već u šesnaestoj, petnaestoj, pa ponekad već i u četrnaestoj godini. Izbor tada pada uvek na snažnu, potpuno odraslu, ponekad čak i na dvadesetpetogodišnju devojku“¹².

Takve primjere drastične dobne neskladnosti između bračnih kandidata drugi raspoloživi izvori ne spominju izrijeком ali, gdje god se govori o tobožnjoj „moralnoj izopačenosti“ žena u Granici, svugdje je, izrazitije ili skrivenije, prisutno mišljenje da su uzroci toj pojavi dublji nego što se to na prvi pogled može otkriti.

Raspoloživi dokumenti potvrđuju da je djevojka u Granici donosila budućemu mužu samo uobičajenu djevojačku opremu koju je u roditeljskoj kući godinama sama pripremala. Tek je rijetko koja dobivala od roditelja i nešto gotovine. Prema običaju velik dio miraza potrošila je djevojka na darivanje roditelja i rodbine budućega muža i na poklone brojnim sudionicima svadbenoga slavlja.

O svatovskim običajima reći ćemo samo toliko da je čin sklapanja braka za Graničara bio važan doživljaj, popraćen velikim slavljem, ali i još većim troškovima. Sa svatovskim se slavljem tako pretjerivalo da Reljković kaže kako je već došlo do toga „da siroma' ženit se ne može“¹³.

Kad je djevojka udajom prešla u novu sredinu počele su za nju i nove dužnosti i obveze. Kao najmlađa snaha u kući zauzimala je i najniže mjesto među odraslim ženama u zadrugi. Morala je proći, da upotrijebimo suvremenu terminologiju, neku vrst „početničkoga staža“. Za to se vrijeme mlada snaha trudila da ugodi ukućanima, prvenstveno gospodaru i gospodarici zadruge i muževim roditeljima. Jedna je od njezinih svakodnevnih dužnosti u vrijeme „stažiranja“ bila npr. i ta, da zadružnome gospodaru svačiji čizme a ujutro donosi vodu i polijeva mu ruke pri umivanju¹⁴. Uz to je, zajedno s ostalim ženama, sudjelovala u obavljanju svakodnevnih poslova, a kad je na nju došao red da bude reduša, punih je nedjelju dana izvršavala zadatke koje bi joj odredila gospodarica zadruge.

Zadatak je reduše, između mnogih drugih poslova, bio i taj da odnosi hranu muškarcima u polje, da ih posluži jelom, opere i sredi upotrebljeno posuđe, da nahrani stoku i pomuze krave, da otpremi pastire i pomogne maloj djeci pri odijevanju, da pripremi doručak za ukućane, itd. itd.

Nekoliko stihova iz Reljkovićeve „Satira“ najbolje će ilustrirati dužnosti reduše:

*„Jedna bude po nedilju dana
od kućana na to izabrana,
da reduje i da krave muze
i da u mlin spravlja kukuruze,
sir počinja i maslo izmete,
jaja kupi i da kuću mete,*

10) Reljković, o.c. II. izdanje, stihovi 1381–1388 i dalje.

11) Jović, o.c. str. 148.

12) Jović, o.c. str. 148.

13) Reljković, o.c. II. izdanje, stih 1457.

14) Jović, o.c. str. 151.

*svinje hrani i da ručak spravlja
i pastire za marvom otpravlja, –
jednom ričjom, i da krušac peče
i da tobož ona kuću teče.*¹⁵

Među poslove ženâ u zadruzi, bez obzira da li se radilo o gospodarici zadruge, reduši ili bilo kojoj drugoj ženi, ulazila je ilizradba lanene i vunene pređe i tkanje tkaniâ. Svaka je, naime, udata žena sama opskrbljivala odjećom muža i djecu, dok su pak djevojke godinama pripremale i izrađivale ruho potrebno za miraz. I jedne i druge dobivale su na uporabu komadić zemlje namijenjen uzgoju lana, dok se vuna najčešće kupovala zajedničkim novcem i dijelila prema broju osobâ za čiju se odjeću žena sterala.

Mnogo je priznanja izrečeno izuzetnoj marljivosti graničarskih ženâ. Suvremeni izvješćivači tvrde da je žena iskorišćivala svaki trenutak u danu za obavljanje poslova i da je bilo gotovo nemoguće sresti u Granici seljanku bez preslice o boku i vretena u ruci. Pa čak i onda kad ju je put vodio u polje, na vodu, ili kad je na glavi nosila neki teret ili kolijevku s djetetom, njezine su ruke bile zaposlene izradbom pređe.

Nekoliko posebnih riječi posvetit ćemo ulozi i zadacima gospodarice zadruge. Taj položaj zauzimala je obično žena zadržnoga glavara, pa su i nju, kao i njega, zadrugari birali glasanjem. No, ako ona nije bila dorasla zahtjevima tako odgovorne dužnosti, mogla je tu funkciju vršiti i neka druga sposobna žena. Gospodarica zadruge upravljala je sveukupnim domaćinstvom, organizirala poslove i određivala dnevne zadatke reduši i ostalim ženama. Njezina je dužnost bila i briga za svu djecu, starce i udovce, ali i pravedna raspodjela zajedničkih sredstava za nabavku predmeta i proizvoda neophodnih za normalno odvijanje života u zadruzi. A ako bi u kuću svratio gost, oficir ili bilokoji putnik – namjernik, domaćica je bila ta koja se brinula da bude što bolje ugošćen, a na odlasku iz kuće obdaren popudbinom¹⁶.

Vremenska ograničenost ne dopušta nam podrobnije bavljenje svim sadržajima ženina života, ali njezin osjećajni život i kompleks materinstva, teme su koje ne bismo smjeli zanemariti. Uz to područje vezano je i praznovjerje kojemu je svijet u Granici, a osobito žene, bio sklon. Najviše se praznovjerica i magijskih radnji odnosilo na ljubav, sklapanje braka, zdravlje i, gotovo više od svega, na radanje. Magiji i praznovjericama utjecala se Graničarka mnogo puta tijekom svojega života. Ako je zaljubljena djevojka željela osigurati trajnu ljubav i vjernost svojeg izabranika, obraćala se seoskoj vračari da joj pripremi napitak kojim je to mogla postići. Kad su je protiv njezine volje udali za nedraga, tražila je u vračare ili Ciganke savjet kako da odgodi ili spriječi začecje, a ako je neželjeno dijete već bilo na putu, našlo se uvijek iskustvom provjerenih sredstava da se plod ukloni. Bilo je, dakako, i drugih putova i načina kojima se željelo postići baš suprotno, tj. izazvati plodnost ili očuvati zdravlje djeteta ili drugoga kojeg bliskog bića.

Reljković u „Satiru“¹⁷ i Jović u svojem prikazu¹⁸ izrijekom govore o nekim magijskim radnjama koje žene vrše pri sklapanju braka, a kojima je svrhalšto duže odgađanje materinstva. Nizak natalitet u Granici uočili su mnogi opisivači, i uzrok toj pojavi nalaze prvenstveno u vrlo raširenoj primjeni nasilnoga prekida trudnoće i u izbjegavanju začecja, pojavi poznatoj pod nazivom „bijela kuga“. Navest ćemo zanimljivu ali i zagonetnu izjavu F.S. Engela koji kaže: „Među drugim uzrocima koji delimično ubrzavaju depopulaciju jeste i to što kamenoresci koji stižu iz Persije ili Makedonije ovde izvoze svoju vještinu i time nanose ne malu štetu ljudskome rodu.“¹⁹ Bez podrobnijih podataka možemo samo pretpostaviti da su se ti došljaci, uz svoju primarnu vještinu, potajno bavili i pobačajima.

15) Reljković, o.c. II. izdanje, stihovi 2673–2682.

16) Jović, o.c. str. 157.

17) Reljković, o.c. II. izdanje stihovi 1545–1564.

18) Jović, o.c. str. 131.

Zašto su pobačaji i izbjegavanje trudnoće bili tako rašireni baš u Granici, tema je koja sigurno zahtijeva opsežnije razmatranje. Prema suvremenim izvorima uzrok izbjegavanju materинства u slavonskoj Granici valja prvenstveno potražiti u brakovima sklopljenima bez privole djevojke, zatim u spomenutome dobnome neskladu suprugâ, ali i u cjelokupnom ustrojstvu zemlje, u činjenici da su mnogi muškarci zbog ratovanja bili godinama odvojeni od svojih ženâ, a prisutni su oficiri, najčešće neoženjeni, poklonima i obećanjima znali pokolebati vjernost usamljenih ženâ koje su onda posljedice takvih vezâ nastojale ukloniti.

Međutim, kad je Graničarka prihvatila materinstvo, postajala je brižljivom majkom. To se osobito odnosilo na nekoliko prvih godina djetetova života. U nekim izvorima nailazimo na podatke da je žena dojila dijete do njegove druge, pa i treće godine života²⁰. Mišljenja o svrhovitosti tako dugog dojenja bila su podvojena: neki su autori taj običaj smatrali pogubnim za zdravlje majke koju je dugotrajno dojenje fizički iscrpljivalo i izazivalo u nje različite bolesti i ranu nesposobnost za daljnja rađanja, a u djece dovodilo do tromosti, zgrčivosti, padavice i drugih teških posljedica²¹.

S druge je pak strane bilo mišljenja da griješi svaka ona majka „koja brez uzroka svojim mlikom zadovoljno svoga djeteta ne rani do treće godine“²².

No, glavni razlog pojavi dugotrajnoga dojenja djece nisu naveli ni jedni ni drugi pa se nameće misao da naši izvješćivači – svi redom muškarci – i nisu znali za prirodnu zaštitu od začeca koju ženi pruža period dojenja. A svaka je to seljačka žena dobro znala.

Kad je prema raspodjeli poslova mlada majka bila određena za pomoć pri poljodjelskim radovima, nosila je sa sobom u polje i kolijevku s djetetom. Smještala ju je tako da je radeći mogla pratiti svaki dječji pokret i priskočiti čim mališan zaplače. Ako je dijete donosila samo u zavežljaju, bez kolijevke, vješala bi ponjavu s dojenčecom o obližnju granu. Plač djeteta, navode izvori, umirivale su majke sipajući mu u usta gutljaj rakije²³. Tako se Graničar već zarana upoznao s rakijom koja će ga poslije pratiti kroz cijeli njegov život.

Čim bi dijete odmaklo od najnježnijih godina, počelo je živjeti zajedničkim životom sve djece istoga uzrasta i postupno se sve više odvajalo od majčinih skuta. Naravno da majčina briga nije time prestajala; ona se i dalje skrbrila za dječju odjeću, potajno od ostalih članova zadruge darivala ga biranijim izalogaem ili kriomice pomilovala, jer se nježnost prema djetetu koje je preraslo najranije godine nije u graničarskoj sredini smjela javno pokazivati. Graničarsko dijete, a osobito muško, moralo se već zarana navikavati na otpornost i fizičku izdržljivost.

Vanjskim izgledom Graničarke bavili su se svi spomenuti autori. Svi oni ističu njezinu sposobnost i sklonost da jednostavnost odjeće nadoknadi nakitom, cvijećem i vezom. Posjedovala je umijeće da škrtnim sredstvima učini svoju pojavu lijepom i privlačnom.

No, odjeća i izgled žene uvodi nas već u naše završno poglavlje, u područje ženi ne okrenutosti prema pripadnicima drugoga spola, zabavi i društvu, u područje u kojemu je tražila naknadu za štur životnu svakodnevnicu i, često, promašen brak. Baš je taj vid njezinoga života bio najčešće podvrgavan kritičkom promatranju suvremenika i, gotovo od svih njih naglašeno negativno ocjenjivan.

Najdragocjenije podatke o tzv. „moralnome liku“ Graničarke dugujemo Reljkoviću i Došenu, koji su obojica velik dio života proveli u Granici i zbog funkcija što su ih obavljali bili stalno u najneposrednijem dodiru s narodom. Reljković je, kao kapetan babogredske kompanije, morao često presuđivati u različitim graničarskim sporovima

19) Engel, o.c. str. 349.

20) Piller i Mitterpacher, o.c. str. 13.

21) Engel, o.c. str. 349.

22) T. Matić, Iz hrvatske književne baštine, Matica hrvatska, Zagreb–Slavonska Požega 1969, str. 335.

23) Piller i Mitterpacher, o.c. 13.

i upletati se „ne samo u sva važnija pitanja upravnoga i ekonomskog života, nego i u pitanja diobe zadruga i intimnoga bračnog i obiteljskog života, ženidbe i udadbe moka i djevojaka ...“²⁴. Došen pak, za dugogodišnjega župnikovanja u Dubovici kraj Slavnskoga Broda, imao je možda još bolju priliku upoznati život ženâ u zaista širokome opsegu. U prosuđivanju žene obojica su podjednako oštri i nesmiljeni: žena je za njih krajnje negativno biće. Ona je tašta, lakomislena, razbludna, nepouzdana, sklona bračnoj nevjeri i, naravno, jer je takva, ona je i glavna opasnost za sklad u obitelji i za stabilnost zadruge.

Reljković je u nekim starinskim običajima vezanima uz okupljanje mladeži vidio veliku opasnost za žensko ćudoređe. Osobito su to prelo i kolo, običaji, kaže on, što ih, je narod u Granici naslijedio od Turaka. Na večernjim prelima mladež se razuzdano ponaša a djevojke su izložene grubim šalama mladića „kao ovce vukovima“. U kolu je još i gore. Tu se uz ples i tjelesni dodir pjevaju još i „pisme svakojake“ što svojim dvo-smislenim sadržajima raspaljuju niske strasti ne samo u djevojaka i mladića već i u udatih ženâ. Nemoguće je pak, navesti sve brojne prijekore upućene ženama koje Došen pogrдно naziva „pomamnim kolaricama“.

Potvrđuje da je Graničarka, uza sve druge mane, još i tašta, nalaze oni u njezinoj sklonosti za ukrašavanjem. Ne samo Reljković i Došen, već i drugi opisivači života u Krajini tvrde da su se žene rado kitile i obilno koristile šminku. Taube, npr. kaže da žene vole mazati lice i da znaju od korijena napraviti takvu mast koja je mnogo pro-drojnija, ljepša i trajnija od francuske²⁵. I Jović navodi kako žene znaju „vešto da se posluže šminkom, a znaju uopšte vrlo dobro da na različite načine istaknu svoje prirodne draži“²⁶.

Župnik Došen uspoređuje urešenu Graničarku sa zmijom otrovnicom koja je to otrovnija što je šarenija. A da bi što lakše zaludila „muška srca“ – kaže on – žena nije prezala ni od pokazivanja golotinje. Ne možemo osporiti Došenu određenu duhovitost kada, doduše prilično grubo, uspoređuje ženu s kravom i pita:

*„Jer otkrito nosi vime
i diče se mnoge s njime,
kao da su njime dične
kano krave kad su smlične?“²⁷*

Ako i ne uzmemo previše ozbiljno prosudbe Reljkovića i Došena, ipak valja imati na umu da je problem bračne nevjere i „hedonističkoga shvaćanja braka“²⁸ i spolnih odnosa, a time u svezi i pobačaja i „bijeke kuge“, zaokupljao pažnju i drugih suvremenih izvješćivača. Usput, ta je tema često prisutna i u novijoj hrvatskoj pripovjedačkoj prozi u pisaca kojih su djela nadahnuta životom u Slavoniji²⁹.

Nepristrani promatrač Taube spominje u svojoj knjizi mnogoženstvo, razvratnost i povredu bračne vjernosti s obje strane³⁰ dok Došen kaže da ima „snašica“ koje nisu samo „dvomužnice“ već nastoje prikupiti cijelo jato muževa³¹.

Na kraju ovoga prikaza spomenimo samo još nekoliko podataka iz izvještaja što ih je Reljković upućivao Vojnoj upravi Granice³². Kao što smo već rekli, graničarski je

24) K. Georgijević, Hrvatska književnost od 16 – 18. st. u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Matice hrvatska, Zagreb 1969, str. 241.

25) Taube, o.c. str. 163.

26) Jović, o.c. str. 136.

27) Došen, o.c. str. 116.

28) Matić, o.c. str. 320.

29) Matić, o.c. str. 320.

30) Taube, o.c. str. 176.

31) Došen, o.c. str. 110.

32) Matić, o.c. str. 325 i dalje.

oficir imao otvoren uvid u najintimnije slojeve života svojih podređenih pa je tako i Reljković znao koji su mornak i djevojka namjeravali sklopiti brak, koja je djevojka ili udovica očekivala dijete ili u kojem su se selu njegove kompanije pojavile venerične bolesti. O tom je morao izvjestiti pretpostavljene. Vojna je uprava, naime, vodila nadzor i nad rađanjem vanbračne djece, i u takvim je slučajevima nastojala istragom saznati tko je otac, da bi se djetetu i majci mogla osigurati neka pomoć od njegove imovine³³.

Iz spomenutih se izvještaja razabire da su spolne bolesti u Granici bile dosta česte i da su žene pod sumnjom zaraze bile upućivane na liječničke kontrole i liječenje u obližnje bolnice.

U prilog mišljenju suvremenika o hedonističkom shvaćanju braka u Granici ide i Reljkovićeva pritužba pretpostavljenima na neodgovorno ponašanje djevojaka, koje vole objesno izazivati momke, ali odbijaju da stupe u brak, pa često čak i poreknu zadanu riječ. „Uopće“, – jada se on – „djevojke zloupotrebljavaju brak i prave od njega šalu“³⁴.

Ostaje još da kažemo da je tema o životu i braku graničarske žene ovdje tek načeta, da zbog svoje zanimljivosti zaslužuje detaljnije istraživanje, pa se nadamo da će ovaj prilog možda potaći dublji interes za nju.

33) Matić, o.c. str. 329.

34) Matić, o.c. str. 329.